

ՄՕՆՆԱ ՎԱՆՆԱ

ԳՐԱՄԱ ԵՐԵՔ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Մօրիս Մէսէոյիկնի

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻԻՆ

Պրինցիպալէի վրանքի ձոն անկարգութիւն, Մետաքէ և ոսկեկար
գորգեղէններ, Զէնք ու զրահ, կոլտ-կոլտ թանկագին մուշտակեղէններ,
մեծ արկղեր, կիսաբաց, գլխէկուլի լի գոհարեղէններով և փողփողուն
պատտաններով, Խորքում վրանի կապերտածածկ մուտքը:

Առաջին հետաքննում

Պրինցիպալէն, սեղանի մօտ կանգնած, դասաւորում է մազաղաթ-
ները, յատակագիծները և ղէնքերը: Մտնում է Վէդիօն:

Վէդիօ. Այս նամակը Հանրապետութեան պատուիրակը
տուեց ձեզ յանձնելու համար:

Պրինցիպալէ. Տրիվնէլիօն:

Վէդիօ. Այո: Երկրորդ պատուիրակը, մէսսէր Մալա-
դուրան, դեռ չի վերադարձել:

Պրինցիպալէ. Ինչպէս երեւում է, կարծուածի չափ
հեշտ չի եղել յաղթելի Վենետիկի դօրքին, որ սպանում է Ֆլո-
րէնցիային Կաղէնտինի կողմից... Տուր ինձ նամակը: (Առնում
է նամակը ու կարդում): Վերջին անգամ, անյապաղ ձերբակա-
լելու սպանալիքով, հաղորդում է ինձ բացարձակ հրաման՝
Լոյսը բացուելուն պէս յարձակում գործել քաղաքի վրայ...
Շատ լաւ, բայց գիշերը դեռ ինձ է պատկանում... Անյապաղ
ձերբակալում... Ի՞նչ հեշտ են կարծում ամեն բան... Երևակա-
յում են, թէ այդ հնացած խօսքերով կարող են երկիւղ ազդել
մի մարդու, որ սպանում է իր կեանքի եղակի ժամին... Սպառ-
նալիք, ձերբակալում, ամբաստանութիւն, դատ և էլ ինչ... Ես
գիտեմ, թէ ինչ է նշանակում այդ բոլորը... Շատ վաղուց նրանք

կալանաւորած կը լինէին ինձ, եթէ կարողանային, եթէ համար-
ձակուէին...

ՎԷԴԻՅՈ. Մէսէր Տրիվուլչիօն, նամակը տալիս, ասաց, որ
ինձնից անմիջապէս յետոյ գալու է ձեզ հետ խօսելու:

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Վերջապէս սիրտ արեց գալ, հա... Վճռա-
կան ըրաւ է լինելու, և այդ աղուէսը, այդ ճիւղը թանաքալէզը,
որ ներկայացնում է այստեղ Ֆլորէնցիայի ամբողջ գաղտնի
ոյժը և չի համարձակուում նայել երեսին, այդ դեղնած մար-
դուկը, որ մահից աւելի է ատոււմ ինձ, այնպիսի գիշեր անց
կը կացնի այստեղ, որ երբէք չէր կարող սպասել... Շատ կա-
րեւոր հրամաններ է ստացել ուրեմն, որ գալիս է տեսնելու
հրէշին իր վանդակում... Ո՞վքեր են պահապան կանգնած դռան
մօտ:

ՎԷԴԻՅՈ. Երկու ծեր զինուոր ձեր գալիչիական վաշտից,
Աչքիս այնպէս երեւաց, թէ մէկը Հէնանդօն է. միւսն էլ, կար-
ծեմ, Դիէզօն պէտք է լինի...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Հիանալի է. նրանք ինձ կը լսեն, եթէ
նոյն իսկ հրամայեմ չլթայել Հայր Աստուծուն... Մութն ընկ-
նում է: Ծրագները վառել տուր: Ժամի քանիսն է:

ՎԷԴԻՅՈ. Իննից անց է:

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Մարկօ Կօլօննան դեռ չի վերադարձել...

ՎԷԴԻՅՈ. Պահապաններին պատուիրեցի ձեզ մօտ բերել
նրան՝ հէնց որ անցնի խրամի այս կողմը:

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Նա պէտք է իննից առաջ լինէր այստեղ,
եթէ մերժէին առաջարկս... Վճռական ժամն է այժմ... Իմ կեանքս
այդ ժամի մէջն է ամփոփուած, ինչպէս այն թխտարած առա-
գաստներով խոշոր նաւերը, որ բանտարկեալները իրանց անուրջ-
ների հետ մտցնում են ապակիէ գնդի մէջ... Որքան տարօրինակ
բան է, որ մարդ կարողանում է իր ամբողջ բախտը, իր խելքն
ու սիրտը, երջանկութիւնն ու թշուառութիւնը պարփակել
այնպիսի անկայուն բանի մէջ, ինչպէս է կանացի սէրը... Ես
ինքս կը ծիծաղէի դրա վրայ, եթէ ծիծաղիցս զօրեղ չը լինէր
այդ... Մարկօն չի վերադառնում... Ուրեմն հարսը գալու է...
Գնա տես՝ վառել են արդեօք այն լապտերը, որ ինձ յայտնելու
է. թէ ընդունուած է առաջարկս. գնա տես՝ երևում է արդեօք
բարձունքում լապտերի ջուրը, նախակարպետը այն կնոջ դող-
դողուն քայլերի, որ անձնատուր է լինում բոլորի փոխարէն և
որ գալիս է փրկելու ոչ միայն իր ժողովուրդը, այլ և ինձ...
Բայց չէ, ես ինքս կերթամ տեսնելու... Թող ոչ մէկի աչքերը,
նոյն իսկ մտերիմ աչքեր, չը տեսնեն իմ աչքերիցս առաջ, չու-
շագնեն թէկուզ մի ըրաւով, այն երջանկութիւնը, որին ես

սպասում եմ մատաղ մանկութեանս առաջին օրերից... (Գնում ե դեպի վրանի մուտքը, բարձրացնում ե կապերսը եւ նայում ե դեպի խաւար տարածութիւնը): Լոյս է երևում, Վէդիօ... Տես, ինչպէս փողփողում է, ինչպիսի շլացուցիչ շողք է գցում խաւարի մէջ... Այդպէս էլ պէտք է լինէր. միմիայն այդ աշտարակն էր արժանի կրելու այդպիսի լուսատու մի կանխեղ... Տես՝ ինչպէս թերուած է ստուերի վրայ*)... Միակ լոյսն է այդ, որ փայլում է քաղաքի վերևում... Օ՛, երբէք Պիզան չի բարձրացրել դէպի երկինք աւելի չքեղ, աւելի երկար սպասում եւ աւելի անակնկալ մի ծաղիկ... Օ՛, իմ սիրասուն պիզայիներ, այս երեկոյ դուք կ'ունենաք մի անմոռանալի շտօն, եւ ես աւելի կը հրճուեմ, քան եթէ փրկած լինէի իմ մայրենի քաղաքը...

ՎԷԴԻՕ. (Բռնելով նրա կոնից): Մտնենք վրանը: Մէսէր Տրիվուչիօն մօտենում է այն կողմից...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. (Ներս մտնելով): Ճիշտ ես ասում, դեռ պէտք է... Խօսակցութիւնը կարճ կը կտրեմ: (Գնալով դեպի սեղանը եւ սնդղելով վրայի բղբերը): Մօտդ են նրա երեք նամակները...

ՎԷԴԻՕ. Երկու նամակ կայ միայն:

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Երկուսը, որ ես բռնեցի, մէկն էլ այսօրուայ հրամանագիրը...

ՎԷԴԻՕ. Ահա ձեր բռնած նամակները. այս էլ այսօրուայ հրամանագիրը, որ դուք ձմրտեցիք...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Ոտնաձայնը լսում եմ...

(Պաշապաններին մէկը բարձրացնում է դռան կապերտը: Տրիվուչիօն ներս է մտնում):

Երկրորդ տեսարան

Նոյն անձինք եւ ՏՐԻՎՈՒԼԶԻՕՆ

ՏՐԻՎՈՒԼԶԻՕ. Նկատել էք այն արտասովոր լոյսը, որ նշաններ է ուղարկում աշտարակի դիւրից...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Ձեր կարծիքով՝ նշաններ են այդ...

ՏՐԻՎՈՒԼԶԻՕ. Անկասկած... Խօսելու բան ունեմ հետներդ, Պրինչիպալէ...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Խօսեցէք: Մենակ թող մեզ, Վէդիօ. բայց շատ մի հեռանալ: Դու ինձ պէտք ես...

(Վէդիօն դուրս է գնում):

*) Պիզայի թեք աշտարակը, որ XX դարումն է շինուած և աշխարհի հրաշալիքներից մէկն է համարուում:

ՏՐԻՎՈՒԼՁԻՍ. Դուք լաւ գիտէք, Պրինչիվալէ, թէ որքան յարգում եմ ես ձեզ, եւ շատ անգամ ապացուցել եմ այդ՝ այնպիսի փաստերով, որոնք պէտք է յայտնի լինեն ձեզ, բայց շատերն էլ անյայտ են մնացել ձեզանից, որովհետեւ Ֆլորէնցիայի քաղաքականութիւնը, որ ուրիշները նենգաւոր են անուանում և որ խոհեմ է միմիայն, պահանջում է, որ շատ բաներ երկար ժամանակ թաքուն մնան նոյն իսկ նրանց համար, որոնց նա յայտնում է իր ամենախորին գաղտնիքները։ Մենք ամենքս հպատակում ենք նրա խորիմաստ հրամաններին և պէտք է ամեն մէկս արիութեամբ տանենք նրա գաղտնի խորհուրդների ծանրութիւնը, որոնք մեր հայրենիքի բանական ոյժն են կազմում։ Բաւականացէք իմանալով, որ ես երբէք անձամբ չեմ եղել այն վճիռներից, որոնք հետզհետէ, չը նայած ձեր երիտասարդ հասակին և աննշան ծագումին, ձեզ հրամանատար դարձրին Հանրապետութեան լաւագոյն զօրքերի։ Ասենք, դուք երբէք առիթ չը տուցիք զղջալու այդ բանի համար։ Բայց մի ժամանակից ի վեր մի կուսակցութիւն է կազմուել ձեր դէմ։ Չը գիտեմ, գուցէ ես զանցառու եմ գտնում իմ խիստ պարտականութեան դէմ, այսպէս տեղի տալով իմ ջերմ բարեկամութեանը և յայտնելով ձեզ այն, ինչ որ նիւթւում է ձեր դէմ, բայց բծախնդիր պարտաճանաչութիւնը աւելի աղետաբեր է յաճախ, քան ամենայանդուրս վեհանձնութիւնը։ Ուստի և յայտնում եմ ձեզ, որ ձեզ սաստիկ մեղադրում են ձեր դանդաղ կոտորութեան և վարանումների համար։ Կան և այնպիսիները, որոնք նոյն իսկ կասկած են յայտնում ձեր հաւատարմութեան մասին։ Վերջերս էլ ստացուել են որոշ ամբաստանութիւններ, որոնք հաստատում են նրանց կասկածները։ Այդ ամբաստանութիւնները շատ վատ տպաւորութիւն են գործել ժողովի այն մասի վրայ, որ արդէն հակառակ էր ձեզ, Բանն այնտեղ է հասել, որ քննութեան առարկայ են դարձրել՝ ձեզ ձերբակալելու և դատի ենթարկելու հարցը։ Բարեբախտաբար, ինձ չուտ իմաց տուին։ Ես իսկոյն գնացի Ֆլորէնցիա և, ի հարկէ, հեշտութեամբ հերքեցի նրանց փաստերը ուրիշ փաստերով։ Ես երաշխաւորեցի ձեր մասին։ Այժմ՝ ձեզ մնում է արդարացնել իմ վստահութիւնը, որին չի խառնուել երբէք կասկածի մի նշույլ։ Որովհետեւ մենք կորած ենք, եթէ դուք իսկոյն չը սկսէք գործել։ Վենետիկի նահանգապետի զօրքերը Բիբբիէնայում նեղն են գցել իմ պաշտօնակից մէսսէր Մալադուրային։ Մի ուրիշ զօրք էլ հրախփից է առաջ խաղում Ֆլորէնցիայի վրայ։ Մեր քաղաքի փրկութեան հարցն է վճռուելու այժմ։ Ամեն ինչ կարելի է չիտակել, եթէ դուք վաղն և եթ յարձակում գործէք ու առնէք

Թշնամու քաղաքը, ինչպէս սպասում են մերոնք: Այն ժամանակ Հանրապետութիւնը հնար կունենայ ուրիշ գործի դնել իր լաւագոյն զօրքը և միակ զօրապետին, որին միշտ պատկուած է յաղթանակը, և մենք կը կարողանանք մուտք գործել Ֆլորէնցիա գլուխներս բարձր և յաղթական հանդէսով, որ տեսնելով՝ ձեր երեկուայ թշնամիները կը դառնան ձեր ամենաջերմ երկրպագուները և կուսակիցները...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ասացի՛ք բոլորը, ինչ որ ունէիք ասելու...

ՏՐԻՎՈՒԼՁԻՕ. Գրեթէ բոլորը, թէպէտ Լուիսեան տուեցի զէպի ձեզ տաճած անկեղծ սէրս, որ մեր ծանօթութեան ընթացքում հետզհետէ սաստկացել է միայն... Եւ սաստկացել է այդպէս, չը նայելով այն դժուարին դրութեանը, որի մէջ մեզ գցում են յաճախ մեր գրեթէ հակասական օրէնքները, որոնք պահանջում են, որ զլիսուոր հրամանատարի իշխանութիւնը վտանգաւոր բույժներում հաւասարակշռուի Ֆլորէնցիայի գաղտնի ոյժով, որի նուաստ ներկայացուցիչն եմ ես այսօր, զէնքերի այս փայլի մէջ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ձեր գրածն է այս հրամանաթուղթը, որ մի քիչ առաջ ստացայ...

ՏՐԻՎՈՒԼՁԻՕ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ձեր գիրն է, հաստատ:

ՏՐԻՎՈՒԼՁԻՕ. Անպայման. ինչու էք կասկածում:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Իսկ այս երկու նամակների գիրը՝ չէ՞ք ճանաչում:

ՏՐԻՎՈՒԼՁԻՕ. Շատ կարելի է... Ձը գիտեմ... Ի՞նչ է գրած մէջները... Կուզէի իմանալ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ձուր է, ես գիտեմ:

ՏՐԻՎՈՒԼՁԻՕ. Ախ, ուրեմն այդ այն նամակներն են, որ դուք բռնել էք, ինչպէս որ ես ուզում էի... Ինչպէս տեսնում եմ, զուր չէ անցել փորձս:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Այստեղ երեսայ չը կայ, որ խաբէք: Թողէ՛ք այդ ողորմելի խորամանկութիւնները, և կարճ կապենք այս խօսակցութիւնը, որին շտապում եմ վերջ տալ, որպէս զի ստանամ վերջապէս այն վարձատրութիւնը, որին չի հաւասարուել կրէք ոչ մի յաղթական հանդէս Ֆլորէնցիայում... Այս նամակներում դուք մատնում էք ինձ, ստորաբար կեղծելով իմ բոլոր արածները, առանց մի յարգելի պատճառի, լոկ նրա համար, որ հաճոյք էք զգում մարդկանց վնասելով և նախապէս անհրաժեշտ արդարացումն էք ուզում պատրաստել Ֆլորէնցիայի ապերախտ ազահուլթեան համար, որ վախենում է, ինչպէս միշտ, թէ մի գուցէ շատ թանկ նստի իրան այն երախտիքը,

որ պարտական է յաղթական վարձկանին... Ամեն ինչ յեղաշըրջուած է ձեր գրածում այնքան նենգ հմտութեամբ, որ լինում են բողէներ, երբ քիչ է մնում ինքս կասկածեմ իմ անմեղութեան մասին... Ձեր գծում, աչքածակ նախանձը, ձեր ժանտատելութիւնը ամեն ինչ աղաւաղել է, ցեխտակ ու թունաւորել այստեղ, սկսած պաշարման առաջին շարափից մինչև այս երանելի ժամը, երբ աչքերս բացուեցին և երբ ես ուզում եմ արդարացնել վերջապէս ձեր ստոր կասկածները: Ես իսկութեամբ արտագրել տուեցի այս նամակները և ուղարկեցի Ֆլորէնցիա: Ես ըռնեցի այնտեղից ստացուած պատասխանները: Հալած իւղի տեղ են դնում ձեր բոլոր գրածները: Ինչպէս չը հաւատան ձեզ, երբ հէնց իրանք են տուել ձեզ մեղադրանքների նիւթը: Ինձ դատում են առանց ինձ լսելու և ի հարկէ մահուան են դատապարտում... Ես գիտեմ, որ այսուհետև, թէկուզ երկինք վերանամ ու հրեշտակ դառնամ, չեմ կարող արդարանալ ինձ վրայ բարդուած մեղադրանքներից... Ուստի և ցատկում եմ վերև, փչում եմ ձեր անգոր շղթաները և ձեզնից առաջ եմ ընկնում... Մինչև այժմ ես չեմ դաւաճանել ձեզ, բայց այդ նամակները կարգաւուց ի վեր խորխորատ եմ փորում ձեր ոտների տակ... Այս երեկոյ ես ծախելու եմ ձեզ, ձեզ և ձեր թշուառական տէրերին, այնքան դաժանօրէն, այնքան անգթօրէն, որքան ձեռքիցս կը գայ... Եւ իմ կարծիքով, երբէք կեանքումս ես արած չեմ լինիլ աւելի օգտաւէտ գործ, քան այն, որ այդպէս կը ստորացնեմ, որքան ոյժս ների, միակ քաղաքը, որ նենգութիւնը քաղաքացիական առաքինութիւնների շարքն է դասում և ուզում է, որ ամբողջ աշխարհը կառավարեն խորամանկութիւնը, կեղծաւորութիւնը, ապերախտութիւնը, քսութիւնը և ստութիւնը... Հէնց այս երեկոյ, իմ շնորհիւ, ձեր դարաւոր թշնամին, այն քաղաքը, որ ձեզ արգելում է և պիտի արգելի, քանի որ կանգուն մնայ, դուրս գալ ձեր պարիսպներից և անբարոյականացնել ամբողջ աշխարհը, հէնց այս երեկոյ, իմ շնորհիւ, Պիզան կը փրկուի ու նորից ստբի կը կանգնի ձեզ դարձեալ դիմագրաւելու համար... Օ՛, զուր էք վեր կենում, զուր են ձեր շարժումները... Բոլոր պատրաստութիւնները տեսնուած են. ասածս անխուսափելի է: Դուք իմ տրամադրութեան տակ էք, և ինձ թւում է, թէ Ֆլորէնցիայի բախտն էլ ձեզ պէս իմ ձեռքումն է գտնուում...

ՏՐԻՎՈՒԼՉԻՕ. (Հանելով դառոյնը եւ արագ հարուած հասցնելով Պիեյիվալլեյին): Ոչ տախաւին... Քանի դեռ ազատ են ձեռքերս...

ՊԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. (Հարուածից բնագոյաբար պաշտպանուե-

յով կռուվ՝ բարձրացնում է դատյոնի շեղբը, որ դիպչում է երեսին։ Նա բռնում է Տրիվուլչիոյի դաստակը)։ Ախ, այդպէս... Ես չէի սպասում, որ այդպէս կը յնցուէք սարսափից... Դէ այժմ դուք իմ ձեռքումն էք և զգում էք ի հարկէ, որ ամեն մի ձեռքս արժէ ձեր ամբողջ անձին... Ահա և ձեր դաշոյնը... Բաւական է, որ մի քիչ ցածացնեմ... Կարծես ինքն իրան փնտռում է ձեր կոկորդը... Չէք էլ թարթում աչքերդ... Միթէ չէք վախենում...

ՏՐԻՎՈՒԼԶԻՕ. Ոչ, խրէք դաշոյնը մարմնիս մէջ, իրաւունք ունէք, ես կեանքս զոհում էի...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. (Բաց թողնելով ձեռքը)։ Օ, միթէ... Բայց այն ժամանակ՝ զարմանալի բան է ձեր արածը... Նոյն իսկ շատ հազուադէպ... Մեր զօրականների մէջ քչերը կը գտնուեն, որոնք ընդունակ լինէին այդպէս դիմագրաւել մահուան, և ես չէի կարող կարծել, որ այդ փոքրիկ մարմնի մէջ...

ՏՐԻՎՈՒԼԶԻՕ. Դուք ամէնքդ, որ սովոր էք շարունակ մերկացնել սրերդ, կարծում էք միշտ, թէ չը կայ ուրիշ քաջութիւն, բացի այն քաջութիւնից, որ փայլում է սուսերի ծայրին...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Շատ կարելի է՝ ճիշտ է ձեր ասածը... Շատ լաւ... Դուք ազատ չէք, բայց ձեզ ոչ ոք մատ չի դիպցնիլ... Ես և դուք զանազան աստուածների ենք ծառայում... (Սրբելով երեսից ծոռոյ արիւնը)։ Օ, արիւն է գալիս... Վարժ ձեռք էք ունեցել... Մի քիչ շտապ էր հարուածը, բայց բաւական ուժգին... Այսպէս թէ այնպէս մի մազ էր պակաս... Այժմ ասացէք, խնդրեմ, ինչ կանէիք դուք, և թէ այսպէս ձեռներիդ լինէր այն մարդը, որ քիչ էր մնում ձեզ մի ոստիւնով ուղարկէր այն աշխարհը, ուր ոչ ոք չի ուզում գնալ...

ՏՐԻՎՈՒԼԶԻՕ. Ես չէի խնայիլ նրան։

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Ես ձեզ չեմ հասկանում... Շատ տարօրինակ մարդ էք... Խոստովանեցէք, որ ձեր նամակները անարգ բաներ են... Ես թափել էի արիւնս երեք մեծ ձակատամարտերում. ես անում էի, ինչ որ կարող էի, ամէն ինչ ձեզ էր պատկանում, ես արիաբար ծառայում էի նրանց, որոնք զօրավար էին կարգել ինձ, և ոչ մի նենգ խորհուրդ չէր ծագել սրտումս... Այդ ձեզ պէտք է յայտնի լինի, որովհետեւ դուք լրտեսի պէս հսկում էիք ինձ վրայ... Եւ սակայն, ձեր նամակներում, չը գիտեմ ինչից դրդուած, ատելութիւնից, նախանձից թէ խնայողութիւնից, դուք յեղաշրջում էք իմ բոլոր արածները, որոնց

Հոկտեմբեր, 1902.

մի միակ նպատակն էր ձեր փրկութիւնը: դուք խաբոււմ էք գիտակցաբար, կուտակոււմ էք սուտ ստի վրայ...

ՏՐԻՎՈՒԼՉԻՑ. Գրածներս սուտ էին. բայց ինչ փոյթ. իմ միակ նպատակն էր ձեռքից բաց չը թողնել այն վտանգաւոր բռպէն, երբ զինուորականը՝ փրուելով երկու կամ երեք յաղթանակներէր—մի յաղթանակ աւել, մի յաղթանակ պակաս՝ այդպէս է լինում միշտ—այլ եւ չի ուզելու հպատակուել իր տէրերին. որոնց գործիքն է նա և որոնք աւելի բարձր նպատակ ունեն, քան նա: Այդ ժամը հասել էր, և այն, ինչ որ պատահեց այժմ, հաստատում է այդ: Ֆլորէնցիայի ժողովուրդը ձեզ սիրում էր արգէն աւելի, քան պէտք է: Մեր պարտքն է չքացնել այն կուռքերը, որ նա ստեղծում է իր համար: Սկըզբում նա մի քիչ նեղանում է մեզնից, բայց նա մեզ ստեղծել է հէնց նրա համար, որ մենք արգելք լինեալք իր վտանգաւոր քմահաճոյքներին: Նա իր դերն ու կոչումը աւելի լաւ է հասկանում, քան կարծում են շատերը, և երբ մենք խորտակում ենք այն, ինչ որ նա պաշտում է աւելի, քան պէտք է, նա զգում է, որ մենք՝ հակառակելով իրան՝ հէնց իր կամքն ենք կատարում: Ահա թէ ինչու եւ վճռեցի, որ եկել էր ժամը, երբ պէտք էր մատնացոյց անել կուռքը: Եւ նախազգուշացնում էի Ֆլորէնցիային: Նա առաջուց գիտէր, թէ ինչ միտք ունէին իմ ստերը...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ժամը չէր հասել, և երբէք չէր հասնիլ, եթէ ձեր սոսկալի նամակները...

ՏՐԻՎՈՒԼՉԻՑ. Բայց կարող էր հասնել, և այդ քաւական էր...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ինչ, Լոկ կասկածի հիման վրայ հանգիստ սրտով զոհել մի անմեղ մարդու՝ այնպիսի մի վտանգի առաջն առնելու համար, որ թերեւս կարող էր սպառնալ...

ՏՐԻՎՈՒԼՉԻՑ. Անհատը ոչինչ է Ֆլորէնցիայի դիմաց:

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Բայց ուրեմն դուք հաւատում էք Ֆլորէնցիայի բախտին, նրա անելիք գործին, նրա կեանքի խորհրդրդին... Ուրեմն Ֆլորէնցիան մի ինքնուրոյն բան է, որ եւ չեմ կարողանում հասկանալ...

ՏՐԻՎՈՒԼՉԻՑ. Այո, Ֆլորէնցիան մի էութիւն է, և եւ մի-միայն նրան եւ հաւատում: Մնացածը ոչինչ է ինձ համար...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ով գիտէ, գուցէ հէնց այդպէս է... Եւ դուք իրաւացի էք, որովհետեւ հաւատում էք դրան... Եւ հայրենիք չունեմ... Եւ չը գիտեմ... Ինձ թւում է երբեմն, որ պէտք էր ինձ հայրենիք ունենալ... Բայց եւ ունեմ մի ուրիշ բան, որ դուք չէք ունենալ երբէք, և որ ոչ մի մարդ չի ունե-

ցել այն աստիճան, որ աստիճան ես ունեմ ես կունենամ այդ բանը իսկոյն և եթ, հէնց այս բոլէին, հէնց այստեղ... Այդ արժէ ամէն բան... Դէ այժմ անջատուենք իրարից. մենք ժամանակ չունենք կշռադատելու այս հանելուկները... Մենք հետու ենք իրարից և զրեթէ հպում ենք միմեանց... Ամէն մարդ իր ճակատագիրն ունի... Մէկի ղեկավարը մի գաղափար է լինում, մէկինը՝ մի բաղձանք... Եւ ձեզ համար նոյնքան ծանր կը լինէր փոխել ձեր գաղափարը, որքան ինձ համար՝ իմ բաղձանքը... Ով իր մէջ աւելի կրակ ունի, քան միջակ մարդիկ, չի կարող մինչեւ վերջ չը գնալ այդ գաղափարի կամ բաղձանքի յետեւից... Եւ արդար է այդ անելիս, որովհետեւ ստիպուած է անել, չի կարող չանել... Մնաք բարեւ, Տրիվուլչիո, մեր ճանապարհները զատուում են իրարից... Տուէք ինձ ձեր ձեռքը,

ՏՐԻՎՈՒՎՁԻՕ. Դեռ ոչ... Ես կը մեկնեմ ձեզ իմ ձեռքը, երբ պատիժը...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Թող այդպէս լինի. Դուք տարւում էք այսօր, դուք կը տանէք վաղը... (Կանչելով). Վէդիօ...

(Մտնում է Վէդիօն)

ՎԷԴԻՕ. Տէր իմ... Այդ ինչ է... Դուք վերաւորուած էք... Արիւն է գալիս...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ոչինչ... Կանչիր դռան մօտ կանգնած պահապաններին. Թող այս մարդուն տանեն, բայց լաւ վարուեն հետը, մնաս չը հասցնեն... Սա իմ թշնամին է, բայց այնպիսիներից, որոնց ես սիրում եմ... Թող ապահով տեղ փակեն, այնպէս որ ոչ ոք չը տեսնի... Նրանք պատասխանատու են իմ առաջ սրա համար. Նրանք ազատ կը թողնեն սրան, երբ ես հրամայեմ...

(Վեդիօն դուրս է անում Տրիվուլչիոյից: Պրինչիվալլէն հալիլու մեջ դիտում է երեսի վերքը):

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Իրաւ, այնպէս է հոսում արիւնը, կարծես չոչերակա կտրուած լինի... Վէրքը խոր չէ, բայց ձեղքել է դէմքիս կէտը... Ո՞վ կարող էր կարծել, որ այդ ճլեքը ու դեղնած մարդը... (Վեդիօն ներս է մտնում). Կատարեցիր հրամանս...

ՎԷԴԻՕ. Այո, տէր. Բայց դուք կորուստի էք մատնում ձեզ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Կորուստի եմ մատնում ինձ... Ախ, ես կուզէի այսպէս կորուստի մատնել ինձ մինչի մահ... Կորուստի եմ մատնում ինձ, Վէդիօ... Բայց երբէք և ոչ մի մարդ աշխարհումս չի կարողանալ այսպէս, արդար վրէժ հանելով հանդերձ, ձեռք բերել միակ երջանկութիւնը, որի մասին երազել է

այն օրից ի վեր, երբ սովորել է երազել... Ես կը սպասեի այդ ժամին աչքս ջուր կտրած, ես հետամուտ կը լինէի նրան ամենաառական յանցանքների միջով, որովհետև ինձ անհրաժեշտ էր այդ ժամը, որովհետև ինձ էր պատկանում նա, և ահա այժմ, երբ իմ բարի աստղը առաջարկում է ինձ այդ պարզեւր իրար-ծաթէ շողերի վրայ, յանուն արդարութեան, յանուն գթութեան, դուք ասում էք ձեզ ու ձեզ՝ նա կորուստի է մատնում իրան... Խեղճ մարդիկ՝ զուրկ ներքին կրակից... Խեղճ մարդիկ՝ զուրկ սէրից... Բայց միթէ չես զգում, որ իմ բախտը կ'ուռնու ես այժմ երկնքում, և որ նա գերակ'ուռն է բիւր բախտեր, բիւր սիրահարների վիճակ... Օ՛հ, ես լաւ գիտեմ այդ, հասնում է ինձ համար այն րոպէն, երբ այն մարդիկ, որոնց վիճակուած է մի վսեմ յաղթանակ կամ ահռելի աղէտ, բարձրանում են յանկարծ իրանց կեանքի գագաթը, երբ ամեն ինչ մղում է նրանց դէպի վեր, ամեն ինչ ճօճում է նրանց այնտեղ, ամէն ինչ տրոււմ է նրանց... Իսկ ինչ փոյթ մնացեալը և բոլոր գալիքը... Մենք հաստատ գիտենք, որ մարդս ստեղծուած չէ այդ բաների համար, և որ նրանք, որոնք կրում են այդ բաները, ընկճոււմ են նրանց ծանրութեան տակ...

ՎԷԴԻՅ. (Մօտենալով՝ ձեռքի բռնած սպիտակ լաթի կտոր-ներ): Արիւնք չի կտրուում... Թոյլ տուէք կապեմ վէրքը...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ, Ի՛նչ արած, կապէք... Բայց տեսէք, վի-րակապը չը ծածկի աչքերս, չը բռնի բերանս... (Նայելով հայե-լուն): Օ՛հ, կարծես վերաբոյժից փախչող հիւանդ լինեմ, մինչ-դեռ մի սիրահար եմ, որ շուտով թռչելու է իր սէրին ընդ առաջ... Այդպէս չէ, այդպէս չէ... Իսկ դու, իմ Վէդիօ, իմ խեղճ Վէդիօ, ինչ ես անելու...

ՎԷԴԻՅ. Ես կը հետեւեմ ձեզ, տէր իմ...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ոչ, Թող տուր ինձ... Ես չը գիտեմ ուր կերթամ, ինչ կ'անեմ... Դու փախիք միայնակ, այն ժամանակ ոչ ոք հետամուտ չի լինիլ քեզ, մինչդեռ եթէ տիրոջ հետ... Բաւական ոսկի ունեմ այս արկղերի մէջ. վերցրու, քոնն է բո-լորը, ինձ պէտք չեն այլ եւս... Լծել են սայլերը, հաւաքել են տաւարն ու ոչխարը...

ՎԷԴԻՅ. Վրանի առջեւն են:

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Շատ լաւ. ուրեմն հէնց որ նշան տամ, կ'անես ինչ որ պէտքն է... (Հեռուից լսում է հրացանի հայելուն): Այդ, ինչ է...

ՎԷԴԻՅ. Հրացան են արձակում առաջապահեստում...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Բայց ում հրամանով... Սխալուած կը լի-

նեն անշուշտ... Իսկ եթէ նրա վրայ են արձակում... Ձգուշայ-
րել ես արդեօք...

ՎԷ՛ՒԻՕ. Այո... Այդ անկարելի է... Մի քանի պահապան-
ներ եմ կանգնեցրել, որ երեւալուն պէս բերեն ձեզ մօտ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Գնա տես...

(Վէղիօն դուրս է գնում):

Ե Դ Ե Ր Դ Պ Ե Ե Ս Ա Դ Ա Զ

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ ԵՒ ՎԱՆՆԱ

Մի րոպէ Պրինչիվալլէն մենակ է մնում, Վէղիօն վերադառնում է,
բարձրացնում է մուտքի կապերտը, ցած ձայնով ասում է՝ «Տէր իմ» ու
հեռանում, և Մօննա Վաննան, փաթաթուած մի երկար վերարկուի մէջ,
երևում է դռան մէջ ու կանգնում շեմքում: Պրինչիվալլէն ցնցում է և
մի քայլ է անում նրան ընդ-առաջ:

ՎԱՆՆԱ. (եղիզուած ձայնով): Դուք ուզել էիք, որ գամ.
եկայ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Արիւն եմ տեսնում ձեր ձեռքի վրայ:
Վերաւորուած էք...

ՎԱՆՆԱ. Գնդակը քերծեց ուսս...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ե՞րբ և որտեղ... Սոսկալի է այդ...

ՎԱՆՆԱ. Երբ մօտենում էի բանակին:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Բայց ո՞վ արձակեց զնդակը...

ՎԱՆՆԱ. Ձը գիտեմ: Արձակեց ու փախաւ:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Տոյց տուէք ինձ վէրքը:

ՎԱՆՆԱ. (Մի քիչ բացալով վերադուի վերին մասը): Ահա
այստեղս է...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ձախ ստիներից վերեւ... Բայց խոր չէ...
կային է միայն քերծուել... Ցաւում է...

ՎԱՆՆԱ. Ոչ:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ուզում էք ասեմ, որ վիրակապ դնեն:

ՎԱՆՆԱ. Ոչ:

(Լռութիւն):

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Հաստատ վճռել էք...

ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Պէտք է արդեօք ձեզ յիշեցնել այն պայ-
մանները, որ...

ՎԱՆՆԱ. Աւելորդ է. գիտեմ:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Չէք զղջում արդեօք...

ՎԱՆՆԱ. Միթէ անհրաժեշտ էր գալ առանց զղջալու...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ձեր ամուսինը համաձայն է...

ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ես կարող եմ ձեզ ազատութիւն տալ... Դեռ ժամանակ ունէք. եթէ ուզում էք, կարող էք հրաժարուել... Ուզում էք...

ՎԱՆՆԱ. Ոչ:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ինչու չէք ուզում...

ՎԱՆՆԱ. Որովհետեւ ժողովուրդը սովամահ է լինում, իսկ վաղը կը կոտորուի...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Այդ է ձեր վճռի միակ պատճառը...

ՎԱՆՆԱ. Ուրիշ ինչ պատճառ կարող էր լինել...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Հասկանում եմ, որ մի առաքելի կի... ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Որ սիրում է իր ամուսնուն:

ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Խորագին սիրով...

ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Դուք ոչինչ չունէք հագած այդ վերարկուի տակ...

ՎԱՆՆԱ. Ոչինչ: (Վաննան մի շարժում է անում, ուզելով վերցնել վերաբիւն վրայից. Պրինցիվալլէն ձեռքի շարժումով կանգնեցնում է նրան):

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Տեսաք վրանի առաջ խմբուած սայլերն և արջառ ու ոչխարը:

ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Այնտեղ երկու հարիւր սայլ կայ գլխէ դուրս լի Տօսկանայի ամենաբնտիր ցորենով. երկու հարիւր սայլ էլ՝ բարձած Սիէնայի չրջակայքից բերած մրգերով. գինիով և խոտով. բացի այդ՝ երեսուն սայլ վառօդ կայ, որ Գերմանիայից է ստացուած, և տասնուհինգ սայլակ՝ կապար. Այդ սայլերի շուրջը կիտուած են վեց հարիւր ասուլիական եզներ և հազար երկու հարիւր ոչխար. Այդ բոլորը ձեր հրամանին են սպասում Պիզա գնալու համար. Ուզում էք, որ գնան...

ՎԱՆՆԱ. Այո:

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Եկէք վրանի դուռը. (Բարձրացնում է դուռն կապերը. հրաման է օտար եւ ձեռքով նշան է անում. Բարձրանում է լայնասարած ու խուլ ժողով. Կերոնները վառում են: Երեւում է, որ կերոնները իրար են գալիս. լսում է խառնակների ճայթիւն. Սայլեր տեղներիցը շարժում են. Լսում է եզների բառաչ, ոչխարների մայոց եւ ոտների զովիւն. Վաննան եւ Պրինցիվալլէն, վրանի շեմքին կանգնած, մի բոլոր նայում են, քի ինչպէս աստղազարդ երկնքի օսկ այդ անագին կարաւանը

հեռանում է կեռոնների լոյսով)։ Այս երեկոյից ի վեր Պիզան, ձեր չնորհիւ, այլ եւս չի քաղցիլ, Նա անյաղթելի կը դառնայ այսուհետեւ ու վաղը, հրճուանքից հարբած, նա յնծութեան երգ կերգի և կը փառաբանի իր յաղթանակը, որին այլ եւս յոյս չունէր ոչ ոք... Հէրթը է ձեզ այդ...

ՎԱՆՆԱ. Այո։

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Փակենք վրանի դուռը, և տուէք ինձ ձեր ձեռքը։ Օգը դեռ չի սառել, բայց գիշերը ցուրտ կը լինի։ Զէնք չունէք վրաներդ, թոյն չէք վերցրել հեփներդ...

ՎԱՆՆԱ. Ոչինչ չը կայ վրաս՝ բացի այս վերարկուից ու սոսնամաններից։ Այդ էլ հանեցէք վրայիցս, եթէ վախում էք, թէ որոգայթ եմ լարում ձեր դէմ։

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Վախս իմ մասին չէ, այլ ձեր...

ՎԱՆՆԱ. Ժողովրդի կեանքը այդ բաներից բարձր է իմ աչքում...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Շատ լաւ, շատ ճիշտ էք ասում...—Եկէք, հանգստացէք այստեղ...—Զօրականի անկողին է այս՝ կոշտ ու կոպիտ, նեղ ինչպէս մի գերեզման և քիչ արժանի ձեզ։—Հանգըստացէք այստեղ, այս գեղմերի և վայրի ցուլերի մորթիներէ վրայ, որոնք չը գիտեն դեռ եւս, թէ որքան քնքոյշ ու պատուական է կնոջ մարմինը... Գլխատակներդ դրէք այս մորթին, որ աւելի փափուկ է... Լուսանի մորթի է այս, որ մի երեկոյ յաղթութիւնից յետոյ ինձ ընծայեց մի աֆրիկական թագաւոր... (Վաննան, վերադառնալով մէջ պինդ փաթաթուած, նստում է անկողնի վրայ)։—Ծրագի լոյսը ընկնում է աչքներիդ... Ուզում էք փոխեմ տեղը։

ՎԱՆՆԱ. Ինչպէս ուզում էք...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. (Ծոնկ է չոփում անկողնի առաջ ու բռնում ճարձուով բռնում է Վաննայի ձեռքը)։ Զիօվաննա... (Վաննան ձգում է նսած տեղը եւ զարմացմամբ նայում նրան)։—Օհ, Վաննա, իմ Վաննա...—Զէ որ ես էլ սովոր էի այդպէս անուանել ձեզ... Իսկ այժմ քիչ է մնում ուշաթափուեմ այդ անունը արտասանելիս... Այնքան երկար ժամանակ նա փափուկ է մնացել է սրտումս, որ այլ եւս չի կարողանում դուրս գալ այնտեղից առանց խորտակելու իր բանտը... Նա հէնց ինքը իմ սիրտն է և ես չունեմ ուրիշ սիրտ... Նրա վանկերից իւրաքանչիւրը ամբողջում է իր մէջ իմ ամբողջ կեանքը, և երբ ես արտասանում եմ այդ վանկերը, կեանքս է՝ որ փչում եմ բերանիցս... Ես ընտելացել էի նրան, նա ինձ ծանօթ էր թւում. ես այլ եւս չէի վախենում նրանից, որովհետեւ վարժուել էի արտասանել, և ահա երկար տարիներ, ամեն օր, ամեն

Ժամ ես կրկնում էի այդ անունն՝ իբրեւ սիրոյ վեհ խօսք, որ պէտք էր քաջութիւն ունենալ արտասանելու վերջապէս, թէկուզ միայն մի անգամ, այն անձի ներկայութեամբ, որին ուզում էի այդ ապարդիւն կոչը... Կարծում էի, թէ շրթունքներս ստացել են այդ անուան ձեւը, կարծում էի, թէ ակնկալած բուպէիս նրանք կարտասանեն այդ անունը այնքան քաղցրութեամբ, այնքան պատկառանքով, այնքան խորին ու խոնարհ ապաւինութեամբ, որ լսողը կը հասկանար նրա մէջ ամփոփուած ամբողջ կսկիծը և անհուն սէրը... Բայց ահա այսօր, երբ վերջապէս շրթունքներս ուզողում են այդ կոչը ոչ թէ մի ուրուականի, այլ այդ անուան տիրոջը, կարծես թէ այլ եւս այն անունը չէ այդ... Ես դժուարանում եմ այլ եւս ճանաչել այդ անունը, երբ նա դուրս է գալիս շրթունքներիցս այսպէս ընդհատուած հեծեծանքներից և ճնշուած երկիւղից... Ախ, չափազանց շատ բան եմ ամփոփել այդ անուան մէջ, և ահա նրա մէջ ամփոփուած ամբողջ գորովս և անհուն սէրս խորտակում են ոյժերս և խեղդում ձայնս...

ՎԱՆՆԱ. ՌՎ էք դուք:

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ձէք ճանաչում ինձ... Ուրեմն, ոչինչ չէք նկատում.—Օխ, ինչ հրաշալիքների հեռերի է ջնջում անցնող ժամանակը... Բայց չէ, այդ հրաշալիքները գոյութիւն ունէին միայն իմ աչքում... Եւ իրօք, աւելի լաւ է գուցէ, որ մոռացուած լինէին նրանք... Այլ եւս յոյսեր չեմ տածիլ և պակաս կ'ափսոսամ... Ձէ, ես ոչինչ եմ ձեզ համար... Ես մի խեղճ մարդ եմ միայն, որ մի բոպէ, մի վայրկեան տեսնում է իր կեանքի նպատակը... Մի թշուառական եմ ես, որ ոչինչ չի խնդրում, որ նոյն-իսկ չը գիտէ այլ եւս, թէ ինչ պէտք է խնդրել, բայց որ կուզէր, եթէ այդ կարելի է, ասել ձեզ նախ քան ձեր հեռանալը, թէ ինչ էք եղել դուք նրա կեանքում և ինչ էք լինելու մինչ ի մահ...

ՎԱՆՆԱ. Դուք ինձ ճանաչում էք ուրեմն... Բայց ո՞վ էք դուք...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Դուք չէք տեսել երբեք այն մարդուն, որ այժմ նայում է ձեզ, ինչպէս մարդ կարող էր նայել դիւթական աշխարհում իր բերկրութեան և գոյութեան աղբիւրին... և ինչպէս ես յոյս չունէի երբ և իցէ նայել ձեզ...

ՎԱՆՆԱ. Ձէ, չեմ տեսել... Գոնէ չեմ յիշում...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Այո, դուք չը գիտէիք... և ես հաւատացած էի, աւանդ, որ դուք չը գիտէիք այլ եւս...—Դուք ութ տարեկան էիք, իսկ ես տասներկու՝ այն ժամանակ, երբ ես առաջին անգամ հանդիպեցի ձեզ...

ՎԱՆՆԱ. Ո՞րտեղ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Վենետկում, յունիս ամսի մէջ, մի կիրակի օր։—Հայրս, որ մի ծեր ոսկերիչ էր, մի մարգարտէ վեզնոց էր բերել ձեր մօրը... Ձեր մայրը հիացած դիտում էր մանեակի մարգարիտները... Ես թափառում էի ձեր պարտէզում... Եւ ահա այդ ժամանակ ես ձեզ տեսայ յանկարծ մրտենիների պուրակում, մի մարմարէ աւազանի մօտ... Ձեր ոսկէ նրբաչէն մատանին ընկել էր ջուրը... Դուք լալիս էիք աւազանի ափին... Ես մտայ ջուրը։—Քիչ էր մնում խեղդուէի, բայց հանեցի մատանին և դրեցի ձեր մատին...—Դուք համբուրեցիք ինձ և երջանիկ էիք զգում ձեզ...

ՎԱՆՆԱ. Մի չիկահեր տղայ էր այդ, Զիանէլլօ անունով...—Զիանէլլօն ես դու...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Այո...

ՎԱՆՆԱ. Ո՞վ կարող էր ձեզ ճանաչել...—Բացի այդ՝ ձեր ղէվը փաթաթուած է լաթերով... Ձեր աչքերն եմ միայն տեսնում...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. (Փոքր ինչ յետ փաշտով վիտակապը). Այժմ կարողանում էք ճանաչել...

ՎԱՆՆԱ. Այո... Թերեւս... Ինձ թւում է... Որովհետեւ դեռ ես մանկական ժպտ կայ ձեր երեսին... Բայց դուք վիրաւորուած էք և արիւն է գալիս վէրքիցը...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Օ՛հ, այդ դատարկ բան է ինձ համար... Բայց այ ձեզ՝ իրաւունք չունէին վիրաւորելու...

ՎԱՆՆԱ. Բայց արիւնը անցնում է լաթերի միջով... Թոյլ տուէք ուղղեմ վիրակապը... Լաւ չի կապուած... (Շիտկում և լաթերը)։ Շատ վիրաւորներ եմ խնամել այս պատերազմի ընթացքում... Այո, այո, յիշում եմ այժմ... Կարծէք տեսնում եմ մեր պարտէզի նոսնանները, դափնիները և վարդի թփերը... Ո՞րքան անգամ խաղ ենք արել միասին այդ պարտէզում կէսօրից յետոյ, երբ աւազը տաքանում էր ու փայլիւում արեւի առաջ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ես հաշուել եմ տաճաներկու անգամ... Ես յիշում եմ մեր խաղայած բոլոր խաղերը և ձեր ասած բոլոր խօսքերը...

ՎԱՆՆԱ. Յետոյ, մի օր ես սպասում էի ձեզ, որովհետեւ ես ձեզ չատ էի սիրում. դուք լուրջ էիք ու քաղցրաբարոյ, ինչպէս մի փոքրիկ աղջիկ և վարում էիք ինձ հետ ինչպէս մի ջահիլ թագուհու հետ... Դուք չեկաք...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Հայրս ինձ տարաւ Վենետիկ... Ես գնում էր Աֆրիկա—Այստեղ մենք մոլորուեցիք անապատներում...

Յետոյ ես գերի ընկայ արարների ձեռքը, այնուհետև թիւրքերի, սպանիացիների և ես իմ էլ ում ձեռքը... Երբ վերջապէս վերադարձայ Վենետիկ, ձեր մայրը մեռած էր արդէն ու պարտէզը աւերուած... Ես կորցրի ձեր հեռքը, յետոյ նորից դտայ՝ շնորհիւ ձեր գեղեցկութեան, որ անջնջելի նշան էր թողնում ամէն տեղ...

ՎԱՆՆԱ. Դուք իսկոյն ճանաչեցիք ինձ, հէնց որ մտայ վրանը...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Եթէ վրանս մտնէիք տաս հազար հոգի, բոլորդ էլ միակերպ հագնուած ու միանման գեղեցիկ, ինչպէս տաս հազար քոյրեր, որոնց կարող էր չփոթել նոյն-խակ հարազատ մայրը, ես վեր կը կենայի, ձեր ձեռքից կը բռնէի ու կ'ասէի՝ «Ահա 'սա...» Զարմանալի է, այնպէս չէ, որ սիրասուն մի պատկեր կարողանում է այդպէս ապրել մարդու սրտում... Այո, ձեր պատկերը ապրում էր իմ սրտում, և ապրում էր այնքան կատարեալ կերպով, որ փոփոխուած էր այնտեղ, ինչպէս փոփոխուած է մարդու պատկերը իրական կեանքում և այսօրուայ պատկերը փոխարինում էր այնտեղ երէկուայ պատկերին... Նա բացուած էր հետզհետէ իբրև մի ծաղիկ, նա գեղեցկանում էր օր օրի վրայ, և տարիներն անցնելով զարգարում էին նրան այն բոլոր շնորհներով, որով հասակը օժտում է մեծացող մանուկին... Բայց երբ նորից տեսայ ձեզ, ինձ սկզբում թուաց, թէ աչքերս խաբում են ինձ... Շատ չքնաղ և շատ ճիշտ էին իմ յիշողութիւնները... Բայց նրանք դանդաղ էին զարգացել և յետ էին ընկել իրականութիւնի... Ներանք անհամարձակ էին եղել և սիրտ չէին արել յատկացնել ձեզ այն պանջելի փայլը, որ այդ բոպէին չլացրեց ինձ յանկարծ... Ես նման էի այդ ժամանակ այնպիսի մի մարդու, որ յիշում է մի ծաղիկ, որ նա տեսել է երբեմն մի ամպամած օր պարտէզով անցնելիս, և որ տեսնում է յանկարծ նոյնպիսի բիւրաւոր ծաղիկներ՝ արեւի շողքերում փայլիւղ դաշտում... Ես կրկին տեսնում էի այդ ճակատը, այդ մազերը և այդ աչքերը, և կրկին գտնում էի պաշտելի դէմքում՝ նրան կեանք տուող հողին, բայց որովհետև տեսածս գեղեցկութեան առաջ՝ ամօթապարտ էին մնում այն բոլոր հրապոյրները, որ ես մթերում էի երեւակայութեանս մէջ երկար օրեր, անվերջ ամիսներ և ձիգ տարիներ, որոնց լուսատուն միմիայն մի յիշողութիւն էր, որ շատ երկար ճանապարհ էր ընտրել և այդ պատճառով յետ էր ընկնում իրականութիւնի...

ՎԱՆՆԱ. Այո, դուք սիրում էիք ինձ, ինչպէս մարդիկ

առհասարակ սիրում են այդ հասակում. բայց ժամանակը և անջատումը դեղազարգում են սէրը...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Մարդիկ առում են յաճախ, թէ ունեն կամ ունեցել են միայն մի հատիկ սէր իրանց ամբողջ կեանքում, և շատ քիչ է պատահում, որ այդ ճիշտ լինի... Իրանց կիրքը կամ իրանց անտարբերութիւնը նրանք զարդարում են՝ մի հատիկ սիրոյ համար ստեղծուած մարդկանց չնաշխարհիկ թշուառութեամբ, և երբ այդ վերջին տեսակ մարդկանցից մէկը, գործածելով մի և նոյն խօսքերը, որոնք լոկ քաղցրահնչիւն խաբէութիւն են եղել ուրիշների բերանում, յայտնում է միայն զուտ իսկութիւնը, իր կեանքը մաշող վշտալի ճշմարտութիւնը, դուրս է գալիս, որ բախտաւոր սիրահարների բերնում ծամծամուած խօսքերը կորցրել են իրանց ամբողջ ոյժը, ամբողջ կարեւորութիւնը, և նա, ով որ լսում է, ակամայ վերագրում է այդ խեղճ խօսքերին, այդ նուիրական խօսքերին, որոնք այնքան վշտալի են յաճախ, այն գոհիկ արժէքը և այն ծաղրելի իմաստը, որ ունեն նրանք մարդկանց բերանում...

ՎԱՆՆԱ. Ես այդպէս չեմ անիլ. ես հասկանում եմ այդ սէրը, որին մենք բոլորս սպասում ենք մեր կեանքի արշալոյսին, և որից հրաժարւում ենք վերջում, որովհետև տարիները, — թէպէտ ես շատ տարիքով չեմ, — հանգցնում են մեր սրտում շատ ու շատ բաներ... — Բայց երբ դուք՝ գերութիւնից ազատուելուց ու վենետիկից անցնելուց յետոյ գտաք իմ հետքը, ի՞նչ իմացաք իմ մասին, ի՞նչ էր պատահել ինձ հետ... Չաշխատեցիք արդեօք նորից հանդիպել նրա հետ, որին սիրում էիք այդպէս...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Վենետիկում իմացայ, որ ձեր մայրը մեռել էր սնանկացած և որ դուք ամուսնանում էիք մի առականացի իշխանի հետ, որ ամենահզօր և ամենահարուստ մարդն էր Պիզայում և որ դարձնելու էր ձեզ մի տեսակ պաշտելի ու երջանիկ թագուհի... Իսկ ես կարող էի առաջարկել ձեզ միայն թափառաշրջիկ խեղճութիւնը մի հայրենագուրկ ու անտուն արկածախնդրի... Ինձ թուաց, թէ ինքը ճակատագիրը պահանջում էր, որ սէրս յաճն առնի այն զոհաբերութիւնը, որ ես արեցի... Ես շատ անգամ եմ պտոյտ-պտոյտ եկել այս քաղաքի շուրջը, բռնել նրա պարիսպներից, կպել նրա քաղաքադռների չղթաներիցը, որպէս զի տեղի չը տայի ձեզ տեսնելու փափագիս, որպէս զի չը վրդովէի այն սէրն ու երջանկութիւնը, որ դուք վայելում էիք... Ես սկսեցի վարձով տալ սուրս ու բազուկս. երկու-երեք պատերազմ մղեցի. անունս հռչակուեց վարձկանների մէջ... Ես սպասում էի ուրիշ օրերի, առանց այլ

ևս ոչինչ յուսալու, մինչև որ Ֆյորէնցիան ինձ ուղարկեց Պիզայի դէմ...

ՎԱՆՆԱ. Ո՛րքան փոքրոգի ու թոյլ են տղամարդիկ, երբ սիրում են մէկին... Ձր սխալուէք բնաւ, ես ձեզ չեմ սիրում, և չեմ կարող ասել՝ սիրել եմ արդեօք երբ և ինչէ... Բայց ինքը՝ սիրոյ էութիւնը, սիրոյ հոգին՝ զայրագին գոչում է սրտումս, երբ այն մարդը, որ իր կարծիքով ինձ սիրելիս է՝ եղել այնպէս, ինչպէս՝ կարող էր պատահել՝ որ ես ինքս սիրէի, քաջութիւն չի ունեցել այլ ևս սիրոյ դիմաց...

ՊԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Քաջութիւն ունէի... Ձեր կարծածից շատ աւելի քաջութիւն էր հարկաւոր ինձ, որպէս զի կարողանայի վերագառնալ... Բայց երբ վերագործայ, շատ ուշ էր արդէն:

ՎԱՆՆԱ. Շատ ուշ չէր այն ժամանակ, երբ դուք հետացաք Վենետիկից, Երբէք շատ ուշ չէ, երբ մարդ գտնում է այնպիսի սէր, որ ընդունակ է լցնել մի ամբողջ կեանք... Նայեալի քաջութիւնը Երբ սպասելիք չունի այլ եւս, նա դեռ յոյս է տալիս... Երբ նա յոյս չունի այլ եւս, նա դեռ ճիգ է թափում... Եթէ ես սիրէի ձեզ պէս, ես... է՛հ, չեմ կարող ասել, թէ ինչ կանէի այն ժամանակ... Բայց հաստատ գիտեմ, որ բախտի բերմունքը չէր կարողանալ այդպէս հեշտ ու հանգիստ, առանց մաքրաման խլիլ իմ ձեռքից իմ միակ յոյսը... Ես հետամուտ կը լինէի նրան օր և գիշեր... Ես կասէի ճակատագրին. «Ճանապարհ տուր, անցնում եմ»... Ես կը ստիպէի քարերին իմ կողմնակիցը դառնալ, և անհրաժեշտ կը լինէր, որ իմ սիրած մարդը իմանար այդ ու ինքը յայտնէր վճիռը և այն՝ ոչ մի անգամ, այլ մի քանի անգամ...

ՊԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. (Փնտրելով վանցայի ձեռքը) Դու նրան չես սիրում, Վաննա:

ՎԱՆՆԱ. Ո՛ւմ:

ՊԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Գուրդոյին...

ՎԱՆՆԱ. (Յետ փաշելով ձեռքը) Մի որոնէք ձեռքս. ես չեմ տալ ձեզ ձեռքս ինչպէս տեսնում եմ, աւելի պարզ պէտք է խօսեմ: Երբ Գուրդոն առաւ ինձ, ես միայնակ էի ու գրեթէ չքաւոր: Դուք լաւ գիտէք, որ միայնակ ու չքաւոր կանայք, մանաւանդ՝ երբ նրանք սիրուն են ու անընդունակ յարմարութիւն ճարպիկ ստախօսութեան, շատ շուտով զոհ են դառնում անթիւ բամբասանքների... Գուրդոն ուշք չը դարձրեց այդ բամբասանքներին. նա հաւատով վերաբերուեց ինձ, և այդ հաւատը դուր եկաւ ինձ: Նա ինձ երջանիկ դարձրեց, որքան մարդ կարող է երջանիկ լինել, երբ ստիպւում է հրաժարուել այն՝ մասամբ ցնորամիտ երազներից, որոնք կարծես մարդկա-

լին կեանքի համար չեն ստեղծուած... Եւ դուք կը տեսնէք նոյնպէս,—որովհետեւ ես գրեթէ յոյս ունեմ այդ բանին,—որ մարդ կարող է բախտաւոր լինել առանց շարունակ սպասելու այնպիսի երջանկութեան, որ ոչ մի մարդ չի ճաշակել աշխարհումս... Ես սիրում եմ այժմ Գուրգոյին այնպիսի սիրով, որ նուազ օտարութիւն է, քան այն սէրը, որ դուք կարծում էք թէ զգում էք, բայց անկասկած աւելի անսիրտիս, աւելի հաւատարիմ և աւելի կայուն... Այդ սէրն է ինձ միճակել բախտը, աշքերս կոյր չէին, երբ ես ընդունում էի այդ միճակը, ոչմի ուրիշ սէր տեղ չի գտնիլ սրտումս, և եթէ խորտակուելու է այդ սէրը, ես չեմ լինիլ խորտակողը... Դուք սխալ էք ընկել, եթէ ասածներին մէջ կային խօսքեր, որոնք առիթ տուեցին ձեզ սխալուելու, պէտք է յայտնեմ ձեզ, որ խօսքս մեր մասին չէր, ես խօսում էի յանուն այնպիսի սիրոյ, որ մեր սիրտը նշմարում է մեր կեանքի արշալոյսին, որ գոյութիւն ունի թերեւս, բայց որ իմ սէրը չէ, ոչ էլ ձեր սէրը, որովհետեւ դուք չէք արել այն, ինչ որ անել կը տար անշուշտ այդպիսի մի սէր...

ՊԻՒՆԶԻՎԱԼԼԷ. Դուք շատ խիստ էք դատում իմ սէրս, Վաննա, և առանց լաւ իմանալու այն բոլորը, ինչ որ նա կրել է, ինչ որ նա արել է, որ կարողացել է վերջնապէս արժանաւոր այս երջանիկ ըրպէին, որի առաջ կը յուսահատուէին բոլոր ուրիշ սէրերը... Բայց եթէ նոյն իսկ ոչինչ արած չը լինէր, ես հաստատ գիտեմ, որ գոյութիւն ունի նա, ես, որ նրա գոհն եմ, ես, որ կրում եմ նրան այստեղ, ես, որի կեանքը տոչորում է նա և որի մէջ մեռցրել է նա այն ամենը, որով հրճուում ու շնոմ են մարդիկ... Այն օրից, երբ նա գերել է սիրտս, ես ոչ մի քայլ չեմ արել, ոչ մի չարժում չեմ գործել, որի միակ նպատակը չը լինէր մօտենալ այդ սէրին, թէկուզ մի ըրպէով, որպէս զի քննէի ճակատագիրս առանց ձեզ վնասելու... Այն, հաւատացէք ինձ, Վաննա, և դուք պէտք է ինձ հաւատաք, որովհետեւ մարդ հեշտ է հաւատում նրանց, որոնք յոյս չունեն այլ եւս և ոչինչ չեն խնդրում... Անա դուք իմ վրանումն էք և իմ տրամադրութեան տակ... Հէրիք է մի խօսք ասեմ, հէրիք է ձեռքս մեկնեմ, և ես կունենամ այն ամենը, ինչ որ կարող է ունենալ մի սովորական սէր... Բայց կարծեմ դուք էլ ինձ պէս լաւ գիտէք, որ իմ ասած սէրը ուրիշ պահանջ ունի, ուստի և խնդրում եմ, որ այլ եւս կասկածով չը վերաբերուէք նրան... Այդ ձեռքը, որ ես բռնում էի, որովհետեւ կարծում էի, թէ հաւատալու էք ինձ, ես այլ եւս չեմ հպիլ նրան ոչ մատնեցովս, ոչ չրթոնքներովս, բայց կուգէի գտնէ Վաննա, որ այն ըրպէին, երբ անշատուելու ենք ընդմիջտ, դուք համոզուած լի-

նէք, որ այդպիսի սիրով եմ ես այնքան սիրել ձեզ եւ որ իմ սէրս կանգ է առել միայն անհնարի առաջ...

ՎԱՆՆԱ. Հէնց այն պատճառով, որ որեւէ բան անհնար է թուացել նրան, ես դեռ յոյս ունեմ կատկածով վերաբերուել նրան... Մի կարծէք, թէ ես կուրախանայի, եթէ տեսնէի, որ նա յաղթահարում է զարհուրելի արգելքներ, մի կարծէք նմանապէս. թէ ես ծարաւի եմ գերմարդկային փորձութիւնների... Պատմում են, թէ Պիզայում մի օր մի կին իր ձեռնոցներից մէկը գցել է աշտարակի յետեր, առիւծների փոսը եւ խնդրել իր սիրականից, որ զնայ, այնտեղից բերի Սիրականի ձեռքին ուրիշ զէնք չի եղել, բացի մտրակից, Բայց եւ այնպէս նա իջել է գուրը, ճանապարհ է բացել առիւծների արանքով, վերջրել ձեռնոցը, յետ տուել տիկնոջը՝ ծունկ չոքած առաջին, եւ այնուհետեւ հետացել է անխօս ու այլ եւս չի վերադարձել երբեք... Իմ կարծիքով, նա շատ մեղմ է վարուել, եւ քանի որ ձեռքին ունէր մտրակը, պէտք է օգտուէր այդ մտրակից ու մտցնէր այն կնոջ գլուխը, որ այդպէս խաղում էր աստուածային զգացմունքի հետ, աւելի ճիշտ եւ աւելի պարզ գաղափար ճշմարիտ սիրոյ իրաւունքների եւ պարտականութիւնների մասին... Ուրեմն ես չեմ պահանջում, որ դուք այդպիսի ապացոյցներ տաք ինձ. ընդհակառակը՝ ես պատրաստ եմ հաւատալ ձեզ... Եւ եթէ ուզում եմ կասկածով վերաբերուել ձեր սիրոյ զգացմունքին, դրա միակ պատճառը ձեր երջանկութիւնն է եւ նմանապէս իմ երջանկութիւնը... Ձեր սիրոյ նման բացառիկ սիրոյ մէջ ինչ որ սուրբ բան կայ, որից չի կարող չը յուզուել նոյնիսկ ամենից սառը եւ ամենից առաքինի կինը... Այդ է ահա պատճառը, որ ես այսպէս քննում եմ ձեր արածները եւ որ գրեթէ բախտաւոր կը լինեմ, եթէ ոչ մի բան չը գտնեմ նրանց մէջ, որ կրէր դրոշմը այդ մահացու կրքի, որ այնքան հազիւ դէպքերում է երանելի լինում... Ես գրեթէ փստահ կը լինէի, որ ոչինչ չեմ գտնիլ նրանց մէջ, եթէ ձեր այս վերջին տրամադրումով դուք խելագարօրէն անդունդն էք նետել ձեր ամբողջ անցեալը, ձեր ամբողջ ապագան, ձեր փառքն ու կեանքը եւ այն ամենը, ինչ ունէք—չունէք, որպէս զի մի ժամով ինձ բերել տայիք ձեր վրանը,—չը ստիպէր ինձ ասել, որ թերեւս չէք սխալուում...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Այս վերջին արածս միակն է, որ ոչինչ չի ապացուցանում...

ՎԱՆՆԱ. Ի՞նչպէս...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ես գերադասում եմ խոստովանել ձեզ

ճշմարտութիւնը... Ձեզ այստեղ բերել տալով և վճռելով փրկել Պիղան յանուն ձեր, ես ոչինչ չեմ գոհել...

ՎԱՆՆԱ. Լաւ չեմ հասկանում... Միթէ դուք դրանով չէք դաւաճանել ձեր հայրենիքին, չէք խորտակել ձեր անցեալը, չէք փչացրել ձեր ապագան, ինքներդ ձեր ձեռքով չէք ստորագրել ձեր արքորման և թերեւ մահուան դատաւճիռը...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Նախ և առաջ՝ ես հայրենիք չունեմ... Եթէ հայրենիք ունենայի, որքան էլ սաստիկ լինէր սէրս, կարծում եմ, ես չէի ծախիլ հայրենիքս այդ սիրոյ համար... Բայց ես ոչ այլ ինչ եմ, եթէ ոչ մի վարձկան, որ հաւատարիմ է, երբ նրան հաւատարիմ են, և դաւաճանում է, երբ դաւաճանուած է զգում իրան... Ֆլորէնցիայի պատուիրակները սուտ մեղադրանքներ էին բարդել ինձ վրայ, և Ֆլորէնցիան, այդ՝ վաճառականների հանրապետութիւնը, որոնց սովորութիւնները դուք ինձ չափ լաւ գիտէք, առանց դատի մահուան էր դատապարտել ինձ։ Ես գիտէի արդէն, որ ես կորած եմ։ Այս երեկոյեան արածս ոչ միայն չի կարող աւելի նպոստել կորուստիս, այլ և գուցէ փրկի ինձ, եթէ դեռ եւս որեւէ պատահմունք կարող է փրկել ինձ...

ՎԱՆՆԱ. Ուրեմն դուք շատ քիչ բան էք գոհել ինձ համար։

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ոչինչ, իմ պարտքն էր ձեզ ասել այդ... Ես չէի ուզենալ սուտի միջոցով գնել թէկուզ մի հատիկ ժպիտ ձեր երեսից...

ՎԱՆՆԱ. Շատ լաւ է այդ, Ջիանէլլօ, և այդ աւելի արժէ, քան սէրը և նրա ամենապաշտելի ապացոյցները... Դու այլ ես կարիք չունես երկար որոնելու այն ձեռքը, որ խուսափում էր քեզանից։ Ահա նա...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ա՛խ, ես կը դերադասէի, որ սէրս նուաճած լինէր նրան... Բայց այդ էլ մեծ բան է... Նա իմն է, Վաննա, նա իմ ձեռների մէջն է, ես դիտում եմ նրա մարմարէ գոյնը, ես չնչում եմ նրա կենսական բուրմունքը, ես զմայլում եմ մի լուրջ քաղցրագոյն պատրանքով, ես սղմում եմ նրա ջերմ թարմութիւնը, ես վերջնում եմ նրան, բայց եմ անում, փակում եմ, կարծես թէ նա պատրաստ լինի ինձ պատասխանելու սիրահարների խորհրդաւոր, դիւթական լեզուով, և ես համբոյրներ եմ դրոշմում նրա վրայ ու դու յետ չես քաշում նրան... Ուրեմն դու չես բարկանում ինձ վրայ այն դաժան փորձութեան համար, որին ենթարկեցի քեզ...

ՎԱՆՆԱ. Եթէ քո տեղը լինէի, ես էլ նոյնը կանէի, թերեւ մի քիչ աւելի լաւ կամ աւելի եւս վատ...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Բայց երբ դու համաձայնեցիր գալ վրասնս, գիտէիր՝ ով եմ ես...

ՎԱՆՆԱ. Ոչ որ չը գիտէր։ Թշնամի բանակի զօրապետի մասին պատում էին օտարոտի լուրեր... Ոմանց ասելով, անգլի-
լի ձերուներ էիր, ոմանց ասելով, երիտասարդ արքայազն և չք-
նազ գեղեցկութեան տէր...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Իսկ Գուրգոյի հայրը, որ տեսել էր ինձ, ոչինչ չասաց քեզ...

ՎԱՆՆԱ. Ոչ։

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Չը հարցրիր նրանից...

ՎԱՆՆԱ. Ոչ։

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Բայց որ այդպէս է, երբ դու գիշերով ու
անարդարացի գալիս էիր այստեղ անձնատուր լինելու անյայտ
մի բարբարոտի, միթէ չը սարսեց մարմինդ, դող չընկաւ
սիրտդ...

ՎԱՆՆԱ. Ոչ, պէտք էր անպատճառ գալ...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Իսկ երբ ինձ տեսար, չը սկսեցիր տա-
տանուել...

ՎԱՆՆԱ. Միթէ չեմ յիշում... Սկզբում ոչինչ չէի տես-
նում այդ լաթերի տակին...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Այո, բայց յետոյ, Վաննա, երբ յետ քա-
շեցի լաթերը...

ՎԱՆՆԱ. Այն ժամանակը ուրիշ, և ես գիտէի արդէն...
Բայց դու, երբ տեսար ինձ վրանդ մտնելիս, ի՞նչ էիր ուզում
անել... Միթէ մտադիր էիր մինչեւ վերջը շահագործել մեր
սարսափելի թշուառութիւնը...

ՊՐԻՆԶԻՎԱԼԼԷ. Ա՛խ, չը գիտեմ, թէ ի՞նչ էի մտադիր ա-
նել... Ես զգում էի, որ կորած եմ և ուզում էի ամեն ինչ կո-
րուստի մատնել... Ես ատում էի քեզ սիրոյս պատճառով... Եւ
իրօք այդպէս կը վարուէի, եթէ այդ դու չը լինէիր... Բայց ու-
րիշ ով որ էլ լինէր՝ ինձ զազրելի կը թուէր... Պէտք էր, որ
դու ինքդ այլ եւս նման չը լինէիր նրան, ինչ որ էիր առաջ...
Գլուխս կորցնում եմ, երբ մտածում եմ այդ մասին... Բաւա-
կան էր մի հատիկ խօսք, որ տարբեր լինէր քո խօսքերից, բա-
ւական էր մի շարժում, որ քո շարժումը չը լինէր, բաւական
էր մի չնչին բան, որպէս զի բոլորքուէր ատելութիւնս և ար-
ձակուէր հրէջիս սանձը... Բայց քեզ տեսնելուս պէս՝ տեսայ և
այն, որ այդ անհնար է...

ՎԱՆՆԱ. Ես էլ տեսայ այդ և երկիւղս իսկոյն փարա-
տուեց, որովհետեւ մենք միմեանց հասկանում էինք անխօս...
Պէտք է ասած, չատ զարմանալի բան է... Ինձ թւում է, թէ

ես էլ կ'անէի քո բոլոր արածները, եթէ քեզ պէս սիրէի... Ինձ թւում է երբեմն, թէ ես քո տեղն եմ, թէ դու ես ականջ դնողը և ես եմ ասում այն բոլորը, ինչ որ դու ասում ես ինձ...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Ես էլ, վաննա, հէնց առաջին բոպէից զգացի, թէ այն պատը, որ, աւաղ, բաժանում է մեզ բոլոր միւս մարդերից, թափանցիկ է դառնում, և ես խորասուզում եմ նրա մէջ ձեռքերս ու հայեացքներս, ինչպէս սառնորակ ալիքների մէջ, և երբ հանում եմ այնտեղից, լուսաթաթախ փայլում են և հաւատ ու անկեղծութիւն է ծորում նրանց վրայից... Ինձ թւում էր նոյնպէս, թէ մարդիկ փոխւում են, թէ ես սխալ կարծիք ունէի մինչ այժմ նրանց մասին... Ինձ թւում էր, մանաւանդ, թէ ես ինքս փոխւում եմ, թէ ես դուրս եմ գալիս վերջապէս երկար բանտարկութիւնից, թէ դռները բացւում են, թէ ծաղիկներ ու տեբեւներ յետ են մղում վանդակները, թէ հորիզոնը գալիս տանում է բոլոր քարերը, թէ առաւօտեան ջինջ օդը թափանցում է հոգուս մէջ և ողողում է սէրս...

ՎԱՆԵԱ. Ես էլ փոխւում էի... Ես սաստիկ զարմանում էի, որ կարողանում էի խօսել քեզ հետ այնպէս, ինչպէս սկզբների խօսել հէնց առաջին բոպէից... Ես շատ լուսկեաց եմ... Ես ոչ ոքի հետ երբէք խօսած չեմ այդպէս, բացի Գուրգոյի հօր՝ Մարկոյի հետ... Բայց նրա հետ էլ բոլորովին այն չէ, ինչ որ այժմ... Բացի այդ՝ նա ունի հազար ու մի երազներ, որոնք գրաւում են նրա ամբողջ ուշք ու միտքը, ուստի և հազիւ հազ երեք կամ չորս անգամ խօսած լինեմք իրար հետ... Միւսների աչքում միշտ լինում է այնպիսի մի բաղձանք, որ թոյլ չէր տալ ասել նրանց, թէ մարդ սիրում է նրանց և ուզում է իմանալ, թէ ինչ կայ նրանց սրտում: Քո աչքերումդ էլ բաղձանք կայ, բայց նրանցի պէս չէ. նա չի խորշեցնում և երկիրդ չի ազդում... Ես իսկոյնեւեթ զգացի, որ քեզ ճանաչում էի, թէեւ չէի յիշում, թէ երբեւիցէ տեսած էի քեզ...

ՊՐԻՆՉԻՎԱԼԼԷ. Կարող էիր ինձ սիրել, եթէ սեւ բախտս ինձ վերադարձրած չը լինէր այն ժամանակ, երբ արդէն շատ ուշ էր:

ՎԱՆԵԱ. Եթէ կարողանայի քեզ ասել, թէ կը սիրէի քեզ, չէ որ այդ կը նշանակէր այն, թէ արդէն սիրում եմ քեզ, Զիանէլլօ, իսկ դու նոյնչափ լաւ գիտես, որքան և ես, որ այդ անհնար է: Բայց մենք այնպէս ենք խօսում այստեղ, կարծես անբնական կղզու մէջ լինեմք... Եթէ ես միայնակ լինէի աշխարհում, հարկ չէր լինի խօսելու: Բայց մենք մոռանում ենք, որ

Հոկտեմբեր, 1902.

մի ուրիշը տանջւում է չարաչար, մինչդեռ մենք այստեղ ժրպ-
տեքեա յիշում ենք անցեալը... Երբ ես հեռանում էի Պիզայից,
Գուրգոյի վիշտը, նրա տուրքուած ձայնը, նրա գունատ գէմքը...
Չէ, ես չեմ կարող այլ ես ապասել... Շատ չի մնացել երեւի
մինչեւ լուսաբաց, և ես շտապում եմ իմանալ... Բայց ոտնա-
ձայն եմ լսում... Ով որ շօշափում է վրանը, և նոյն-իսկ պա-
տահմունքը աւելի գթասիրտ է երեւում, քան մենք... Փրսփը-
սում են դռան մօտ... Լսիր, լսիր... Ի՞նչ է այդ...

Ձ ո Ր Ր Ո Ղ « Ե Ս Ա Ր Մ Ա Ն

Նոյն անձինք եւ Վէ՛րի՜0Ն

(Լսում է շտապ քայլերի ձայն վրանի շուրջը և փրսփոսոցներ.
լետոյ՝ Վէրի՜0յի ձայնը, որ կանչում է դրսեւից)

Վէ՛րի՜0. (Դրսեւից) Տէր իմ...

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Վէրի՜0յի ձայնն է... Ներս մտիր... Ի՞նչ
կայ...

Վէ՛րի՜0. (Վրանի դռանը) Վազէ՜վազ եկայ... Փախէք, տէր
իմ... Ժամանակն է... Յլօրէնցիայի երկրորդ պատուիրակ մէս-
սէր Մալադուրան...

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Չէ նա Բիրբիէնայումն էր...

Վէ՛րի՜0. Վերադարձել է... Վեց հարիւր մարդ ունի հե-
տը... Յլօրենցիայիք են... Տեսայ, որ անցան... Իրարանցումն է
ընկել բանակում... Հրամաններ է բերել... Ձեզ դաւաճան է
յայտարարում... Տրիվուլչիոյին փնտռում է... Վախենում եմ ա-
ւելի շուտ գանի նրան, քան դուք կարողանաք...

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Եկ գնա, Վաննա...

ՎԱՆՆԱ. Ո՛ւր գնամ...

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Վէրի՜0ն երկու վստահելի տղաների հետ
քեզ կը տանի Պիզա...

ՎԱՆՆԱ. Իսկ դո՛ւ ուր կ'երթաս...

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Չը գիտեմ. միեւնոյնն է, աշխարհս շատ
ընդարձակ է, անշուշտ մի ապաստարան կը գտնուի ինձ հա-
մար...

Վէ՛րի՜0. Օ՛ր, զգոյշ եղէք, տէր իմ... Քաղաքի չորս կողմը
բռնել են և Տօսկանան լիքն է լրտեսներով...

ՎԱՆՆԱ. Եկ Պիզա

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Քեզ հետ...

ՎԱՆՆԱ. Այո

Պրի՛նցի՜վԱԼԼԷ. Ձեմ կարող...

ՎԱՆՆԱ. Գէթ մի քանի օրով... Այդպիսով կազատուես
«կղերի որոնումներից»...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Իսկ ինչ կանի ամուսինդ...

ՎԱՆՆԱ. Նա էլ քեզ պէս լաւ գիտէ, թէ ինչ պարտաւո-
րութիւններ ունի հիւրի նկատմամբ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Նա քեզ կը հաւատայ, երբ ասես իրան...

ՎԱՆՆԱ. Այո—եթէ նա ինձ չը հաւատայ... Բայց այդ
անկարելի է... եկ գնանք...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ոչ:

ՎԱՆՆԱ. Ինչո՞ւ—Ինչիցն ես վախենում...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Քեզ համար եմ վախենում...

ՎԱՆՆԱ. Գաս չը գաս՝ միեւնոյն վտանգն է սպառնում
ինձ—Քեզ համար պէտք է վախենալ—Դու փրկեցիր Պիզան.
արդարութիւնը պահանջում է, որ նա էլ քեզ փրկի... Դու կը
լինես իմ պաշտպանութեան տակ և ես երաշխաւոր եմ քո
առաջ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Լաւ, կը գամ հետդ...

ՎԱՆՆԱ. Այդ ամենալաւ ապացոյցն է, որ քո սէրը տա-
լիս է ինձ... Եկ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Իսկ վէճքդ...

ՎԱՆՆԱ. Քոնդ շատ աւելի սաստիկ է...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ուշք մի դարձնիլ իմիս վրայ... Առաջինը
չէ... Բայց քոնը... Կարծես արեւնը... (Ձեռք մեկնում է, որ
Վաննայի վերաբերումն բացայ):

ՎԱՆՆԱ. (Յեռ է մղում Պրինչիվալլէյի ձեռքը եւ աւելի
պիւնդ է սեղմում վերաբերումի օձիքը)։ Չէ... չէ, Զիանէլլօ... Մենք
թշնամիներ չենք այլ ես...—Մրսում եմ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Ախ, քիչ էր մնում մոռանայի, որ դու
գրեթէ մերկ ես այս ցուրտ գիշերով, և իմ՝ բարբարոսիս ա-
րածն է այդ...—Բայց ահա այս ահագին արկղերում ես դիզել
եմ քեզ համար պատերազմների աւարը... Ահա ոսկեկար զգեստ-
ներ, զիպակեայ վերարկուներ...

ՎԱՆՆԱ. (Առանց ջոկելու վերցնում է մի ֆանի տղաւ
ու փաթաթում մեջը)։ Չէ. այս շղարշները հէրիք են... ես չտա-
լում եմ քեզ փրկել... Եկ բաց արա վրանի դուռը...

Պրինչիվալլէն և նրա յետևից Վաննան՝ գնում են դէպի դու-
ռը. Պրինչիվալլէն բարձրացնում է կապերտը և լայն բաց է ա-
նում դուռը. Գիշերային խաղաղութեան մէջ յանկարծ գրոհ է տա-
լիս խառն ժխոր, որի մէջից բարձր լսում է հեռաւոր զանգերի
ուժգին ղողանջիւն: Հորիզոնում, վրանի երկրուն բացուածքի մի-
ջով, տեսնում է Պիզան, որ ամբողջապէս լուսաւորուած է ճրագնե-
րով ու տեղ տեղ տոնօրեայ խարոյկներով և զեռ ևս մուծ եր-
կնքում ջրլացնում է լոյսի ահագին ճաճանչները)։

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Վաննա, Վաննա... Նայիր...

ՎԱՆՆԱ. Այդ ինչ է, Ջիանէլլո... Ախ, հասկացայ... Ճշմարտության խարոյկներ են, որ վառել են քո արածը տօնելու համար... Պարիսպները ծածկուած են նրանցով, պատնէշները բոցի պէս փայլում են, զանգակատունը վառուած է հարսանեկան կերոնի նման... Բոլոր աշտարակները շողշողում են և կարծես մրցում աստղերի հետ... Փողոցների ցոլքերը լուսաճաճանչ շաւիղներ են գոյացնում երկնքում... Ես որոշում եմ նրանց հետքը. ես աչքով անցնում եմ նրանց վրայով երկնքում, ինչպէս այս առաւօտ անցնում էի նրանց սալայատակի վրայով... Ահա Պիսպան և իր հրափայլ մայր տաճարը. ահա և Կամպո-Սանտոն *), որ ստուերի կղզի է կազմում... Կարծես թէ կեանքը, որ մարած էր զգում ինքն իրան, շտապով վերադառնում է, փայլատակում է սլաքների ծայրին, շողշողում է քարերի վրայ, դուրս է թափւում պարիսպների վրայից, հեղեղում է գաշտը, գալիս է մեր հանդէպ և մեզ էլ կանչում է... Ականջ դիր... Միթէ չես լսում, որ ափսոսի բուռն ու յախուռն աղաղակներ են բարձրացնում, կարծես թէ ծովը հեղեղած լինի Պիզան. միթէ չես լսում զանգերի ձայնը, որոնք գեղեցիկում են ափսոս, ինչպէս հարսանիքիս օրը... Օհ, ես անչափ երջանիկ եմ, և կրկնակի ու գերիվեր երջանիկ, տեսնելով այս բախտաւորութիւնը, որի պատճառը նա է, որ ամենից լաւ է սիրել ինձ... Եկ, իմ Ջիանէլլո... (Համբուրում է նակար)։—Ահա միակ համբոյրը, որ ես կարող եմ տալ քեզ...

ՊՐԻՆՁԻՎԱԼԼԷ. Օհ, իմ Ջիովաննա... Այդ համբոյրը աւելի քաղցր է, քան ամենաքաղցր համբոյրները, որոնց ակնկալում էր սէրը...—Բայց ինչ է պատահել քեզ... Ինչու ես օրօրւում, ինչու եմ ծնկներդ ծալւում... Մօտեցիր ինձ, յենուիր իմ վրայ, կուռդ գցիր վզովս...

ՎԱՆՆԱ. Ոչինչ... Գալիս եմ յետեւիցդ... Գլուխս պըտոյտ է գալիս... Շատ բան պահանջեցի կանաչի ոյժերից... Նեցուկ եղիր ինձ, բռնած տար, որպէս զի ոչ մի բան չուշայնի իմ առաջին երջանիկ քայլերս...—Օհ, որքան գեղեցիկ է գիշերը՝ արշալոյսը բացուելիս... Շտապենք, ժամանակ է գնալու... Աշխատենք տեղ հասնել նախ քան ցնծութիւնը վերջանայ։

(Իռուս եմ գնում իրար փաթարում)։
Երկրորդ գործողութեան վերջ

Թարգմ. Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

*) Գերեզմանատուն ըլ